

821-93.09(076)

В 18

ВАРДАНЯН М. В.

«ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА»:

навчально-методичний посібник

ПРОГРАМА КУРСУ,
ОПОРНІ КОНСПЕКТИ,
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО
САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ
МАТЕРІАЛУ,
ЗМІСТОВІ МОДУЛІ,
ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ТЕСТИ,
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-
ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ,
МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ТВОРІВ,
ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ,
КОНТРОЛЬ УСПІШНОСТІ,
ПЕРЕЛІК ТВОРІВ

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет

Кафедра початкової освіти

М. В. Варданян

«ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА»

навчально-методичний посібник

Кривий Ріг – 2018

УДК 821 – 93.09 (076.6)

В 18

Варданян М. В. «Дитяча література» : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта») [2-ге видання, виправлене і доповнене] / М. В. Варданян. – Кривий Ріг, 2018. – 128 с.

Рецензенти:

Овдійчук Л.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та методик викладання історико-філологічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економічно-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне);

Павлик О.А., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти Криворізького державного педагогічного університету.

Затверджено вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 11 від 10 травня 2018 р.).

© Варданян М.В., 2018

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни «Дитяча література».....	5
Програма курсу «Дитяча література» та методичні вказівки до самостійного опрацювання тем.....	7
Змістовий модуль 1. Опорний конспект	
Вступ. Основи теорії «Дитячої літератури». Народнопоетична творчість для дітей.....	9
Легенди і міфи.....	
Змістовий модуль 2. Опорний конспект	
Українська література для дітей.....	18
Змістовий модуль 3. Опорний конспект	
Зарубіжна література для дітей.....	28
Тематичний план практичних занять.....	33
Підготовка до тестування за прочитаними творами.....	53
Перелік творів на тестування.....	54
Тести.....	56
Види індивідуальних навчально-дослідних завдань та методичні вказівки до їх виконання.....	67
Модульні контрольні роботи.....	69
Алгоритм сучасної української літератури для дітей і юнацтва.....	70
Методичні вказівки до аналізу творів різних жанрів.....	82
Методичні вказівки до заповнення термінологічного словника.....	93
Контрольні питання, що виносяться на екзамен.....	94
Контроль успішності та розподіл балів, що присвоюються.....	98
Перелік творів напам'ять.....	99
Список творів, рекомендованих для прочитання.....	100
Коло читання учнів за програмою «Літературне читання».....	103
Література до курсу.....	107
Інтернет-ресурс.....	112
Термінологічний словник.....	114

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА»

Курс:	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
II (денна форма навчання);		
I (на базі ОКР «Молодший спеціаліст»);		
I, II (заочна форма навчання)		
Підготовка бакалаврів		
Кількість кредитів, відповідних ECTS:	Шифр та галузь знань: 01 Освіта	Обов'язкова. Рік підготовки: 2. Семестр: 3, 4.
5 (денна форма навчання)	Шифр та спеціальність: 013 Початкова освіта	Лекції: 34 год. Практичні: 34 год. Самостійна робота: 82 год. (денна форма навчання).
	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Рік підготовки: 1. Семестр: 0,1, I (на базі ОКР «Молодший спеціаліст»);
3 (на базі ОКР «Молодший спеціаліст»)		Рік підготовки: 1, 2 Семестр: 0,1, I, II, 0,3, III (заочна форма навчання)

7 (заочна форма навчання)	Лекції: 8 год.
Модулів: 6	Практичні: 8 год.
Змістовних модулів: 3	Самостійна робота: 74 год. (на базі ОКР «Молодший спеціаліст») /
Загальна кількість годин:	210 год. (заочна форма навчання)
150 год. (денна форма навчання)	Індивідуальне навчально-дослідне завдання
90 год. (на базі ОКР «Молодший спеціаліст»)	Вид контролю: екзамен
210 год. (за заочною формою навчання)	

ПРОГРАМА КУРСУ «ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА» ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМ

Пояснювальна записка

Курс «Дитяча література» відіграє важливу роль у підготовці майбутніх учителів в оволодінні книгою як інструментом педагогічної діяльності. Він формує у студентів здатність засвоювати факти, поняття і закономірності, що забезпечують повноцінне сприйняття дитячої літератури з її специфікою, вміння правильно оцінювати, інтерпретувати і використовувати літературні книги і дитячі твори у практиці викладання. Сприяти цьому і покликаний цей навчально-методичний посібник. Його структура включає: програму курсу «Дитяча література», проблематику практичних занять, методичні вказівки до виконання різних видів індивідуального навчально-дослідницького завдання, аналізу творів різних жанрів, заповнення термінологічного словника, виконання тестів, питання до підсумкового контролю знань студентів, список рекомендованої навчальної літератури, а також визначає порядок і критерії підсумкового оцінювання знань студентів.

Курс вивчення дитячої літератури покликаний допомогти майбутнім учителям початкової школи оволодіти уміннями й навичками організації дитячого літературного читання, у процесі якого увага зосереджується не лише на проблемно-тематичному аналізі тексту, а й розвивається природна й закономірна увага до художнього слова.

Мета курсу «Дитяча література»: формування у студентів повноцінного сприйняття літератури як мистецтва слова та набуття навичок оцінки й інтерпретації художніх творів.

Програма навчального курсу «Дитяча література» складається з наступних розділів: дитяча література як органічна частина художньої літератури, народнопоетична творчість для дітей, міфи і легенди в колі дитячого читання, українська дитяча література, зарубіжна література для дітей. До кожного з цих розділів подаються списки рекомендованої навчально-методичної літератури, наприкінці надається перелік рекомендованих для вивчення художніх творів.

Запропонована програма охоплює значну кількість матеріалу з курсу української та світової літератур. У ній звертається увага на еволюцію жанрових форм у літературі для дітей (1-4 класи), а також на вивчення розвитку дитячої літератури через різноманітні способи портретування літератури для дорослих, з одного боку, а з іншого –

через різні форми взаємодії української дитячої літератури із зарубіжною, трансформації зарубіжної класики в українську дитячу літературу, – все це допомагає студентам зорієнтуватися в об'ємному матеріалі, зосередитися на вузлових проблемах історичного розвитку української та зарубіжної літератур.

У результаті вивчення курсу «Дитяча література» студенти повинні:

засвоїти: літературознавчу термінологію, основні літературні роди і жанри, усвідомлювати значення дитячої літератури у підготовці вчителя початкових класів;

знати: основний зміст зазначених розділів; специфіку дитячої літератури, основні явища української та світової літератур, твори української та світової літератур, що входять у коло дитячого читання; розуміти виховне і пізнавальне значення творів різних жанрів, за допомогою художнього слова розширювати світогляд дітей, розвивати їхню фантазію, знання, здібності;

вміти: застосовувати набуті знання у власній науково-пошуковій роботі та шкільній практиці; оперувати літературознавчими знаннями, що необхідні для керування літературним читанням дітей; самостійно аналізувати твори дитячої літератури, відбирати та оцінювати їх.

Навчальний курс «Дитяча література» складається з трьох змістових модулів, що включають вивчення основних понять із теорії літератури, усної народної творчості, української літератури для дітей та зарубіжної літератури в колі дитячого читання.

Кожен змістовий модуль складається з кількох тем, які розглядаються на лекціях, практичних заняттях, виносяться на самостійну роботу, тестування та екзамен. Теми змістових модулів дають загальне уявлення студенту про весь літературний процес української та зарубіжної літератур для дітей. До кожної теми наводяться методичні вказівки до самостійного опрацювання матеріалу. Наводиться список літератури до кожного змістового модуля, що дає можливість більш повно розкрити запропоновані для вивчення теми.

Змістовий модуль I. Опорний конспект: ВСТУП. ОСНОВИ ТЕОРІЇ «ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ». НАРОДНОПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ДЛЯ ДІТЕЙ. ЛЕГЕНДИ І МІФИ.

Тема 1. Вступ. «Дитяча література» як органічна частина художньої літератури

Поняття **літератури**, що використовується у двох значеннях. У вузькому – літературою називається один із видів мистецтва – мистецтво слова, тобто такий вид мистецтва, у якому матеріальним носієм образності є слово, словесний вираз. У широкому розумінні, літературою називають будь-які витвори людської думки, що втілені в писемному слові й мають суспільне значення. Інше значення – сукупність рукописних та друківаних творів певного народу, епохи або людства.

Дитяча література є невід’ємною частиною всієї художньої літератури, галуззю мистецтва, засобом образного пізнання світу. Будується «дитяча література» за тими ж законами мистецтва слова, що й уся художня література взагалі; підіймає ті ж проблеми; має такі ж жанри. Особливості визначаються освітньо-виховними завданнями і віком читачів. Основна відмінна риса – органічне злиття мистецтва з вимогами педагогіки. Орієнтується на розвиток естетичної свідомості дитини, на формування її світогляду.

Дєфініції термінів: «дитяча література» та «література для дітей і юнацтва», що вживаються як синоніми, але несуть і різне семантичне наповнення (література, створена дітьми; та література, що створена майстрами слова спеціально для дітей). **Література для дітей та юнацтва** – це та література, яка відповідає рівневі дитячих знань, їхньому психологічному розвитку і має свої жанрові та художні особливості, відповідну тематику і технічне оформлення. «Дитяче читання», або **коло дитячого читання** (усі твори, які читаються дітьми; кращі надбання української та зарубіжної літератури, які не були адресовані дитині-читачу, але ввійшли до її читання). **Література про дітей** – твори, адресовані «дорослому» читачу, але їх може читати і дитина; висвітлюється образ дитини, зображується світ дитинства тощо.

Джерела та основні етапи розвитку дитячої літератури: реальна дійсність, усна народна творчість; початок із УНТ, перші книжки для дітей – азбуки та букварі, теоретичне обґрунтування Я.-А. Коменський «Велика дидактика», його праця «Світ у малюнках» як перша дитяча книжка, писана література для дітей з середини XVII ст., поширення літературних казок (Ш. Перро), місце народження дитячої літератури – школа, де виникла потреба в художніх і науково-

способи його внутрішньої та зовнішньої організації (композиційна, сюжетна, образна (художній образ як художнє конкретно-чуттєве змалювання людської особи, персонажу, інтер'єру, явища природи, пейзажу; образи персонажів, обставин, пейзажів, речей; фантастичні, казкові, романтичні, алегоричні, символічні, образ-тип тощо), викладава (оповідь, розповідь, внутрішнє мовлення; віршована, прозова, ритмічна проза; монологічна, діалогічна, полілогічна), власне словесні засоби художньої виразності (тропи – епітет, метафора, порівняння, персоніфікація, літота, гіпербола, алегорія; синтаксичні фігури – антитеза, паралелізм), родо-жанрова.

Загальна характеристика літературних родів (епіка, лірика, драма) і *жанрів* (жанр – історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується; епічні жанри – роман, повість, казка, оповідання, новела; ліричні – пісні, поезії; драматичні – драма, п'єса, ліро-епічні та мішані – байка, балада, співомовка тощо).

Поняття **аналіз художнього твору** як уявної мислительної операції над твором, яка передбачає членування твору на частини, дослідження їх особливостей тощо. Шляхи (пообразний, проблемно-тематичний, комбінований, «за автором» тощо) та види аналізу (соціологічний, психологічний, естетичний, біографічний, структурний, порівняльний) художнього твору. Аналіз епічного, ліричного, драматичного, ліро-епічного жанрів та фольклорних творів.

Тема 3. Народнопоетична творчість для дітей

Фольклор як засіб узагальнення миттєвого і художнього досвіду народу. Термін «фольклор» (В. Дж. Томсон, 1846; Англійське Фольклорне товариство, 1879), «усна народна творчість», «народна поетична творчість», «усна народнопоетична творчість» (в українській науці). *Основні його риси і ознаки* (синкретизм, усне творення і передавання, імпровізаційність, традиційність, колективність, багатоваріативність побутування, анонімність). *Функції фольклору* (світоглядна, пізнавальна, ідеологічна, естетична, регулятивно-соціальна, гуманістична). Пізнавальне, виховне та естетичне значення фольклорних творів. *Три роди мистецтва в усній народній творчості* (епос – казки, анекдоти, притчі, небилиці, легенди, перекази, народні оповідання; лірика – обрядові та власне ліричні пісні; драма – об'єднує календарно-обрядові, родинно-обрядові твори, хороводи, ігри; ліро-епічні – билини, думи, історичні пісні, балади, пісні-хроніки), паремійні жанри, або малі фольклорні (прислів'я, приказки, примовки, загадки, скоромовки тощо), дитячий ігровий фольклор (колискові,

науково-пізнавальної інформації з метою їх швидкого та зручного пошуку. Використовується для пошуку потрібної інформації, розширення та поповнення знань. Види довідкової літератури (енциклопедії – «Дитяча енциклопедія», словники – «Універсальний комплексний словник-довідник молодшого школяра», довідники – «Шкільний астрономічний довідник», путівники, календарі, бібліографічні посібники).

Тема 2. Теорія і критика «дитячої літератури»

Видатні письменники та педагоги про дитячу літературу й дитяче читання (В. Бичко «Завжди серед дітей», С. Васильченко «Про ілюстрування дитячої книжки», А. Макаренко «Стиль дитячої літератури», І. Франко «Женщина-мати», «Байка про байку», «Передмова до збірки казок «Коли ще звірі говорили», О. Іваненко «Мої казки і мої дорогі вчителі», В. Сухомлинський «Серце віддаю дітям» та ін.).

Дитяча література як навчальна дисципліна. «Дитяча література» є складовою літературознавчої науки й водночас однією з філологічних дисциплін, що вивчаються у вищих педагогічних навчальних закладах. Як навчальна дисципліна вона має на меті вивчення історії літератури, що адресована дітям, а також літератури, що від початку дітям не призначалася, проте згодом увійшла до кола дитячого читання. Завдання вивчення курсу «Дитяча література» полягає у тому, щоб, оволодівши відповідною сумою знань із української, зарубіжної «дитячої літератури», майбутні вчителі 1-4 класів змогли успішно на кращих творах художньої літератури для дітей виховувати покоління, яке підрастає. Для успішного вивчення курсу значення має: прочитання творів із кола дитячого читання, володіння літературознавчою термінологією, самостійний аналіз творів, ознайомлення з основними думками і поглядами на дитячу літературу видатних педагогів і письменників.

Зміст і план курсу «Дитяча література». Огляд основних джерел курсу. Зв'язок дитячої літератури зі школою. Значення дитячої літератури у підготовці вчителя початкових класів.

Теоретичні питання курсу. Літературознавча пропедевтика, що передбачає ознайомлення школярів з окремими літературознавчими поняттями, необхідними їм під час аналізу та інтерпретації твору. **Художній твір** – різний за обсягом, але є цілим світом, що називається художнім. **Складники художнього твору** – *зміст* як освоєння життєвого матеріалу письменником, і проблеми, поставлені на цьому матеріалі, а також *ідеї*, які утворює автор (тема, *ідея*) та *форма* як художні засоби її прийоми втілення змісту, а також

Книжка для дошкільного віку (цікавий, захоплюючий сюжет із динамічним розгортанням подій, веселими сценками й колізіями; розрахована на запам'ятовування; перевага книги-іграшки, книги-малюнки; ілюстрації займають більше місця ніж текст; жанри – вірші, віршовані казки і оповідання про природу, про речі, різні історії).

Книжка для дітей молодшого шкільного віку (ширша й складніша тематика; органічне поєднання тексту і малюнка; перевага ілюстрації над словесним вираженням змісту; жанри – казки, байки, вірші і оповідання, твори на моральні теми, про школу, історію, пригоди, гумористичні твори).

Книги для підлітків та юнацтва (багатство тематики, жанрова різноманітність; науково-фантастичні твори, пригодницька література; теми дитинства й життя школи, твори на історичну тематику, художні біографії видатних діячів; цікаві подорожі, вольові герої, героїка).

Принципи літературного читання (за Програмою «Літературне читання» для загальноосвітніх навчальних закладів 2-4 клас). Зміст літературного читання визначається на основі таких принципів: тематично-жанрового, естетичного, літературознавчого, комунікативно-мовленнєвого.

Тематично-жанровий та художньо-естетичний принципи є визначальними у доборі творів для читання. Коло читання охоплює доступні цій віковій групі учнів художні твори різних родів і жанрів, науково-художні, науково-пізнавальні, фольклорні твори української та зарубіжної літератури, періодику, довідкову літературу.

Тематика творів відображає різні сторони життя й діяльності людини, сприяє розширенню світогляду дітей, поповненню їхніх знань, засвоєнню найважливіших загальнолюдських цінностей, вихованню найкращих почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних традицій свого народу та культури інших народів.

Естетичний принцип передбачає добір творів словесного мистецтва за критеріями естетичної цінності. Зміст дібраних творів розкриває перед читачем різноманітність навколишнього світу, людських взаємин, сприяє розвитку почуттів гармонії та краси, формуванню особистісного ставлення до навколишнього.

Літературознавчий принцип передбачає уведення до системи підготовки дитини-читача літературознавчих понять, які засвоюються учнями практично, на рівні уявлень. Він реалізується в процесі використання елементів аналізу й інтерпретації літературного тексту. Об'єктом уваги читача стає слово, що осмислюється ним як засіб створення словесно-художнього образу, за допомогою якого автор

виражає свої почуття, ідеї, ставлення до світу. Впровадження цього принципу передбачає усвідомлення учнями на практичному рівні таких понять, як тема, ідея, жанрові особливості твору, його персонажі, засоби художньої виразності.

Комунікативно-мовленнєвий принцип є визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, формуванні у них досвіду міжособистісного спілкування, комунікацію з джерелом інформації. Під час навчання відбувається інтенсивний розвиток всіх характеристик навички читання вголос і мовчки при провідній ролі смислового читання; учні опановують прийоми виразного читання, уміння будувати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого), виявляють готовність уважно слухати й розуміти співрозмовника, беруть участь у діалозі.

Впровадження комунікативно-мовленнєвого принципу передбачає діалогову взаємодію читача з текстом, автором, героями його твору, застосування технологій кооперативного навчання, створення спеціальних навчальних ситуацій, (робота в парах, малих групах, колективне обговорення змісту прочитаного, прослуханого, участь у літературній бесіді, рольових літературних іграх, декламація, драматизація тощо), у процесі яких формується культура спілкування.

Періодична преса та довідкова література для дітей.

Періодична преса – сукупність друкованих видань, які виходять через встановлений проміжок часу, з відносно сталим накладом, з постійним логотипом, форматом, обсягом, але новим контентом. Функції «дитячої періодики» (виховна, навчальна, розвиваюча). Становлення періодики для дітей («Ластівка», 1869; «Дзвінок», 1890 – 1914 рр.; «Молода Україна» Олени Пчілки, 1908–14 рр.; низка дитячих журналів 20–30-их рр. ХХ ст. «Червоні квіти», «Більшовиченя», «Жовтень» («Фарвінок» з 1945), «Тук-тук» (1929); «Малятко», 1960). Групи дитячої періодики української діаспори ХХ ст. (літературно-художні ілюстровані журнали та «дитячі сторінки» в газетах і журналах – «Веселка», «Соняшник», жіночий журнал «Наше життя» з дитячою рубрикою «Нашим маляткам»; пластові, патріотично-виховні, релігійні журнали – «Готуйсь», «До Висот», «Пластовий Вісник»). Типологічні особливості сучасної періодики для дітей (пізнавальні – «Стежка», розважальні – «Клякса», навчальні – «Posnauko», культурологічні – «Джміль», науково-популярні – «Юний технік України» тощо).

Поняття «номер журналу», «рік видання», «примірник», «комплект».

Довідкова література – друковані тексти, спрямовані на накопичення й упорядкування значних обсягів відомостей наукової,

науково-пізнавальної інформації з метою їх швидкого та зручного пошуку. Використовується для пошуку потрібної інформації, розширення та поповнення знань. Види довідкової літератури (енциклопедії – «Дитяча енциклопедія», словники – «Універсальний комплексний словник-довідник молодшого школяра», довідники – «Шкільний астрономічний довідник», путівники, календарі, бібліографічні посібники).

Тема 2. Теорія і критика «дитячої літератури»

Видатні письменники та педагоги про дитячу літературу й дитяче читання (В. Бичко «Завжди серед дітей», С. Васильченко «Про ілюстрування дитячої книжки», А. Макаренко «Стиль дитячої літератури», І. Франко «Женщина-мати», «Байка про байку», «Передмова до збірки казок «Коли ще звірі говорили», О. Іваненко «Мої казки і мої дороги вчителі», В. Сухомлинський «Серце віддаю дітям» та ін.).

Дитяча література як навчальна дисципліна. «Дитяча література» є складовою літературознавчої науки й водночас однією з філологічних дисциплін, що вивчаються у вищих педагогічних навчальних закладах. Як навчальна дисципліна вона має на меті вивчення історії літератури, що адресована дітям, а також літератури, що від початку дітям не призначалася, проте згодом увійшла до кола дитячого читання. Завдання вивчення курсу «Дитяча література» полягає у тому, щоб, оволодівши відповідною сумою знань із української, зарубіжної «дитячої літератури», майбутні вчителі 1-4 класів змогли успішно на кращих творах художньої літератури для дітей виховувати покоління, яке підрастає. Для успішного вивчення курсу значення має: прочитання творів із кола дитячого читання, володіння літературознавчою термінологією, самостійний аналіз творів, ознайомлення з основними думками і поглядами на дитячу літературу видатних педагогів і письменників.

Зміст і план курсу «Дитяча література». Огляд основних джерел курсу. Зв'язок дитячої літератури зі школою. Значення дитячої літератури у підготовці вчителя початкових класів.

Теоретичні питання курсу. Літературознавча пропедевтика, що передбачає ознайомлення школярів з окремими літературознавчими поняттями, необхідними їм під час аналізу та інтерпретації твору. **Художній твір** – різний за обсягом, але є цілим світом, що називається художнім. **Складники художнього твору** – зміст як освоєння життєвого матеріалу письменником, і проблеми, поставлені на цьому матеріалі, а також ідеї, які утверджує автор (тема, ідея) та *форма* як художні засоби її прийоми втілення змісту, а також

способи його внутрішньої та зовнішньої організації (композиційна, сюжетна, образна (художній образ як художнє конкретно-чуттєве змалювання людської особи, персонажу, інтер'єру, явища природи, пейзажу; образи персонажів, обставин, пейзажів, речей; фантастичні, казкові, романтичні, алегоричні, символічні, образ-тип тощо), викладова (оповідь, розповідь, внутрішнє мовлення; віршована, прозова, ритмічна проза; монологічна, діалогічна, полілогічна), власне словесні засоби художньої виразності (тропи – епітет, метафора, порівняння, персоніфікація, літота, гіпербола, алегорія; синтаксичні фігури – антитеза, паралелізм), родо-жанрова.

Загальна характеристика літературних родів (епіка, лірика, драма) і *жанрів* (жанр – історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується; епічні жанри – роман, повість, казка, оповідання, новела; ліричні – пісні, поезії; драматичні – драма, п'єса, ліро-епічні та мішані – байка, балада, співомовка тощо).

Поняття **аналіз художнього твору** як уявної мислительної операції над твором, яка передбачає членування твору на частини, дослідження їх особливостей тощо. Шляхи (пообразний, проблемно-тематичний, комбінований, «за автором» тощо) та види аналізу (соціологічний, психологічний, естетичний, біографічний, структурний, порівняльний) художнього твору. Аналіз епічного, ліричного, драматичного, ліро-епічного жанрів та фольклорних творів.

Тема 3. Народнопоетична творчість для дітей

Фольклор як засіб узагальнення миттєвого і художнього досвіду народу. Термін «фольклор» (В. Дж. Томсон, 1846; Англійське Фольклорне товариство, 1879), «усна народна творчість», «народна поетична творчість», «усна народнопоетична творчість» (в українській науці). *Основні його риси і ознаки* (синкретизм, усне творення і передавання, імпровізаційність, традиційність, колективність, багатоваріативність побутування, анонімність). *Функції фольклору* (світоглядна, пізнавальна, ідеологічна, естетична, регулятивно-соціальна, гуманістична). Пізнавальне, виховне та естетичне значення фольклорних творів. *Три роди мистецтва в усній народній творчості* (епос – казки, анекдоти, притчі, небилиці, легенди, перекази, народні оповідання; лірика – обрядові та власне ліричні пісні; драма – об'єднує календарно-обрядові, родинно-обрядові твори, хороводи, ігри; ліро-епічні – билини, думи, історичні пісні, балади, пісні-хроніки, паремійні жанри, або малі фольклорні (прислів'я, приказки, примовки, загадки, скоромовки тощо), дитячий ігровий фольклор (колискові,

забавлянки, безкінечні казочки, лічилки, дражнили, мирилки, страшилки тощо).

Поняття про «дитячий фольклор» як багатожанрова система, що складається з прозових, речитативних, піснених та ігрових творів, що функціонують в дитячому середовищі або виконуються спеціально для дітей. Шляхи творення, або групи «дитячого фольклору» (за В. Анікіним): твори, що перешли до дітей від дорослих – казки про тварин, пісні, загадки, прислів'я; твори, створені дорослими для дітей – колискові, пестушки тощо; творчість самих дітей – жарти, дражнилки, ігрові пісні, кричалки тощо. Особливості «дитячого фольклору» (освітня і виховна спрямованість, своєрідна поетика, тематика). Основні види (пісні, казки, паремія, ігри).

Народні пісні: героїчний епос (історичні пісні, думи), календарно-обрядова поезія (пов'язаність із народним обрядовим календарем: колядки, щедрівки, веснянки, заклички, примовки), колискові, родинно-побутові тощо.

Малі фольклорні жанри. Прислів'я і приказки як усталені афористичні вислови, що акумулюють мудрість народу, його багатовіковий досвід, думи і сподівання. Поняття про народні загадки як невеликі вислови, що у прихованій формі описують предмети та явища, які потрібно відгадати, назвати. Тематичні групи загадок (явища природи, рослинний, тваринний світ, людина, побут тощо). Засоби виразності загадок (вигадка, деталі, метафора, епітет, алегорія, паралелізм, фразеологізм, архаїзми). Значення загадок для розвитку дитини. Роль скоромовок як невеликих жартівливих висловів, ігровий ефект яких будується на навмисному утрудненні вимови певного тексту, викликаного відповідним розташуванням звуків.

Українські народні казки як художні твори розповідного характеру про вигадані, а часто й фантастичні події. Особливості (повчальність, варіативність, ідейна спрямованість, контрастне групування образів, традиційність структури і композиційних елементів, багатоепізодний динамічний сюжет, засоби творення – гіпербола, персоніфікація, елементи чарівності, конфлікт між добром і злом, щаслива кінцівка, замкнутість часу). Основні тематичні цикли: казки про тварин, фантастичні (чарівні), соціально-побутові.

Дитячі ігри (призначення – змагання; вимога – дотримання правил), групи (за І. Руснак): ігри з елементами драматизації – «Ходить гарбуз по городу»; рухливі – «Квач», «Ріпка»; словесні – «Заборонено слово»; музичні – «Лис», «Подоляночка»; з іграшками – лялька з соломи; ігри-розваги – «Варена риба»; розвивальні – «Човник» тощо.

Тема 4. Легенди і міфи в дитячому читанні

Міф як сказання про давні вірування народу про походження землі, явищ природи, богів, героїв, Всесвіту. Систематизоване зібрання багатьох окремих міфів того чи іншого народу – **міфологія**. Властиво: анімалізм, анімізм, антропоморфізм.

Міфи існували в усіх народів світу. При всій різноманітності міфи народів світу мають багато спільних рис, тем і мотивів. Система міфів (за Г. Лозко): космогонічні, антропогонічні, тотемічні, теогонічні, календарні, есхатологічні, історичні або культурно-біографічні. Міфи про створення світу і людей: сюжети і герої.

Давньогрецькі міфи: про походження світу («Початок світу»); про богів та героїв («Народження Зевса», «Прометей», «Дванадцять подвигів Геракла», «Герой Тезей»); про аргонавтів («Золоте руно», «Колхіда», «Юність Язона»); троянський цикл («Місто Троя», «Троянський кінь»); фіванський цикл («Семеро проти фів»).

Міфологічні уявлення українців. Тематичні цикли, що й у міфах народів світу. Серед архаїчних міфів – про створення світу з яйця, про створення людського племені з дерева і блискавки, космогонічний міф про небесні світила Сонце і Місяць, про боротьбу Велеса з Перуном. Цілісного ієрархічного пантеону українська міфологія не мала, з часом змінювалися (вищі – Рода, Сварог, Даждьбог, Хорс, Стрибог, Велес, Купайло, Мокоша, Дана, Лада тощо; духи і демони). Поглинання символіки язичницьких божеств образами християнського пантеону.

Легенда як жанр. Багатотлумачність терміну (за І. Безпечним). Термін легенда (церковно-латин. *legenda* – «уривок, що його слід прочитати») – оповитий казковістю, фантастикою, вишуканий за формою, досконалий переказ про народних героїв, історичні події (С. та В. Оліференко). Тематичні групи: міфологічні, апокрифічні, історико-героїчні, антропонімічні і топонімічні.

Відмінність легенди від казки та міфу, міфу від казки і легенди. Казка і легенда: спільне – художньо трансформована дійсність, перевага фантастичного над реальною дійсністю; відмінне – легендарні постаті не вважаються плодом вимислу, а є образами-символами з набором усталених рис з установкою на їх реальне існування. Міфи відрізняються від легенд, які найчастіше розповідають про реальних осіб, або справжні події. Міфи відрізняються від казок, які вже у стародавні часи сприймалися як вигадки, плід фантазії, в той час, як до міфів ставилися як до імовірних подій.

Список літератури:

Безпечний І. Теорія літератури / І. Безпечний. – К. : Смолоскип, 2009. – 388 с.

Білецький Д. Українська дитяча література : [навчальний посібник для педагогічних інститутів та педучилищ] / Білецький Д. М., Ступак Ю. П. – К. : Радянська школа, 1963. – 235 с.

Волинський П. К. Основи теорії літератури. Вступ до літературознавства / П. К. Волинський. – К. : Радянська школа, 1967. – 366 с.

Галич О. Теорія літератури : [підручник] / Олександр Галич, Віталій Назарець, Євген Васильєв; за наук. ред. Олександра Галича. – [3-тє вид., стереотип]. – К. : Либідь, 2006. – 488 с.

Гошовський Б. Дитяча преса // Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-П). – Париж, Нью-Йорк, 1957. – Т. 2. – 509–524.

Давидченко Т. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні [Електронний ресурс] / Давидченко Т. С. – Режим доступу до статті:

<http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316>

Дорохіна Л. М. Міфологія / Дорохіна Л. М., Макаревич В. М., Широніна О. В. та ін. – 6-те вид., без змін. – К. : ТОВ «Перо», 2012. – 96 с.

Журналістика: словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с.

Зарубежная детская литература : [учебник] / Сост. И. С. Чернявская. – М. : Просвещение, 1982. – 559 с.

Качак Т. Б. Зарубіжна література для дітей : підручник / Т. Б. Качак, Л. М. Круль. – К. : Академвидав, 2014. – 416 с.

Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва : підручник / Т. Б. Качак. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – 352 с.

Киличенко Л. Українська дитяча література : [навчальний посібник] / Л. Киличенко. – К. : Вища школа, 1988. – 264 с.

Кіліченко Л. Українська дитяча література : [навчальний посібник для педагогічних інститутів спеціальності «Педагогіка і методика початкового навчання»] / Л. М. Кіліченко, П. Я. Леценко, І. М. Проценко. – К. : Вища школа, 1979. – 334 с.

Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.

Лозко Г. Українське народознавство / Лозко Г. С. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – С. 112 – 140.

Марко В. П. Стежки до таїн слова: літературознавчі й методичні студії; [навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей] / В. П. Марко – Кіровоград : «Степ», 2007. – 264 с.

Марко В. П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. / В. П. Марко. – К. : Академвидав, 2013. – 280 с.

Міфи Давньої Греції / Укл. Н. Тисовська. – К. : Країна Мрії, 2010. – 272 с.

Минералова И. Детская литература : [учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / И. Г. Минералова. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 175 с.

Оліфіренко С. М. Універсальний літературний словник-довідник / Оліфіренко С. М., Оліфіренко В. В. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 432 с.

Руснак І. Український фольклор: навч. посіб. / І. Є. Руснак. – 2-ге вид., стереотип. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 304 с.

Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с.

Українська дитяча література. Хрестоматія: У 2 ч.: навч. посібник / Упоряд.: І. А. Луценко, А. М. Подолінний, Б. Й. Чайковський. – К. : Вища школа, 1992.

Українська література для дітей: хрестоматія; навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упоряд. А. І. Мовчун, З. Д. Варавкіна. – К. : Арій, 2011. – 680 с.

Химинець А. Вступ до курсу «Дитяча література» // Світ літератури: сайт Химинець Адріани Арпадівни. – Режим доступу: <http://svitliteraturi.ucoz.ua/>

Хрестоматія критичних матеріалів; [посібник для педагогічних інститутів] / Упорядники Ф. Х. Гурвич, В. С. Савенко. – Київ : Радянська школа. – 311 с.

Швецова-Водка Г. Документознавство: навч. посіб / Швецова-Водка Г. М. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

Змістовий модуль II. Опорний конспект: УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ

Тема 1. Зародження і формування української дитячої літератури XI–XVIII ст.

Періодизація української дитячої літератури. Давня українська література (XI–XVIII ст.):

Література Київської Русі (X–XIII ст.): Перекладна література – для забезпечення потреб держави (Біблія; житійна література); власне життя, Чегії-Мінеї, патерики; апокрифи).

Оригінальна література – для забезпечення життя соціальних, духовних і естетичних потреб суспільства: Літописи («Повість временних літ», Київський, Галицько-Волинський); повчання: «Повчання Володимира Мономаха дітям»), пам'ятка «Слово о полку Ігоревім». Виникнення перших шкіл, що пов'язане з іменами князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого.

Література XIV – I пол. XVI ст.: від літератури цих часів збереглося небагато творів. Поштовхом до розвитку освіти й формування дитячої літератури було виникнення друкарської справи в середині XV ст. Друковані книги – «Осьмигласник», «Часослов», «Тріодь пісня», «Псалтир».

Література XVI–XVIII ст.: дитячі навчальні книги, азбуки і словники («Руська граматики, або Буквар» Івана Федорова (1574) як перша друкована дитяча книжка, його «Читанка» (1578), граматики та словники Лаврентія Зизанія (1596), Мелетія Смотрицького (1619), Памви Беринди (1627).

Українська латиномовна та польська поезія. Розвиток віршованої літератури. Барокова та полемічна поезія. Полемічна література: І. Вишенський «Послання до єпископів», М.Смотрицький «Тренос». Барокова: Л. Баранович – церковний, культурно-освітній діяч, письменник, який розвивав барокову поезію. Твори Л.Барановича у колі дитячого читання («Веселка в небі – втішитись треба», «Про місяць та зорі», «Про сонце», «В полі робота, до неї охота» тощо). К. Зіновійв – мандрівний монах і поет. Твори на шкільну тематику, на тему виховання дітей, у яких використано засади етнопедагогіки.

Розвиток драматургії (XVII – XVIII ст.). Ф.Прокопович «Володимир». Шкільна драма та шкільний театр. Інтермедії та інтерлюдії. Українська вертепна драма, що складається з релігійної частини та інтермедії. Роль мандрівних дяків у розвитку драматургії. «Дяківська поезія».

Традиції літописання в XVIII ст. як фіксація епізодів визвольної війни українського народу (козацькі літописи – «Літопис Самовидця», «Літопис» Григорія Граб'янки, «Літопис» Самійла Величка).

Вплив життя і творчості видатного письменника та філософа Г. С. Сковороди на формування юної особистості. Виховний потенціал творів Г. С. Сковороди – віршів, байок, притч, у яких розробляв філософські проблеми морально-етичного, естетичного, гуманістичного виховання юного читача. Збірка ліричних поезій «Сад божественних пісень», книга «Басні Харківські» тощо. Ідея «сродної

праці» у байці «Бджола і Шершень» – про необхідність життя «за природою», потрібність творчої праці на благо суспільства.

Література I пол. XIX ст.; Література II пол. XIX ст.; Література XX ст.; Сучасна література для дітей і юнацтва (90-і рр. XX ст. – поч. XXI ст.), основні тенденції яких розкриваються в наступних темах.

Тема 2. Українська дитяча література XIX ст.

Основні етапи розвитку літератури XIX ст.: нова українська література (кінець XVIII ст. – перші десятиріччя 10–30-і рр.); дошевченківський період (20–40-і рр. XIX ст.); шевченківський період (40–60-і рр.); література 70–90-их рр.; література зрізу століть (кін. 90-их – перші десятиріччя XX ст.)

Література I пол. XIX ст. Характеристика історичних умов розвитку української дитячої літератури першої половини XIX ст.: складні суспільно-історичні умови (поділ України між Російською імперією, Польщею, Австрійською імперією, Угорщиною); формування першого покоління національно свідомої інтелігенції; відсутність шкіл з українською мовою навчання; українська література як єдиний засіб збереження і розвитку національної свідомості й самобутності народу; створення навчальних закладів як культурно-освітніх і наукових осередків (відкриття 19 гімназій; Харківський університет, 1805; Київський університет св. Володимира, 1834 тощо; парафіяльні школи, повітові училища); низький рівень освіти, яка була недоступна.

Літературні напрямки і стилі у літературі I пол. XIX ст. як характерна особливість цієї доби: бурлескно-травестійна стильова течія (І.Котляревський), просвітницький реалізм (П.Гулак-Артемовський, Є.Гребінка, Г.Квітка-Основ'яненко), сентименталізм (Г.Квітка-Основ'яненко), романтизм (Харківська школа романтиків. Л.Боровиковський, М.Шашкевич).

Становлення нової жанрової системи: сатиричний вірш, віршована байка, історична поема, громадські поезії, романтична балада, ліричний вірш, романс, побутово-етнографічні драми і комедії та ін. Особливе ж місце в системі жанрів початку XIX ст. займала байка – невеликий, здебільшого віршований повчально-гуманістичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, в якому людське життя відтворюється або в образі тварин, рослин і речей, або зведене до простоти і умовних стосунків. Структура байки: основна частина і повчання.

Українська байка 10–30-х рр. (П.Гулак-Артемовський, П.Білецький-Носенко, Л.Боровиковського, Є.Гребінка) як новий тип байки, для якої характерно: сюжети беруться з сучасного життя, герої їх –

в основному сучасники поета; представники «нижчих» шарів суспільства – носії кращих моральних людських якостей; громадянське спрямування сюжетів; жива українська мова байок; використання традицій усної народної творчості та поезії бурлеску; байка віршована, а не прозова. Поділ байок за змістом і формою на 2 групи: соціально-сатиричні (байки з розгорнутою фабулою: байка-казка, власне байка), сатиричними образами, соціальним змістом, виразною мораллю) та гумористично-побутові (байки-приказки, які становлять обробку народних приказок, прислів'їв та ін. видів фольклору, мають дуже загальну мораль, переважно морально-етичного змісту, здебільшого без конкретного адресата).

Тарас Шевченко (1814 –1861) як основоположник нової української літератури для дітей. Погляди великого українського поета на освіту й виховання молодого покоління: виступав за демократичну освіту для всього народу; заперечував вроджений нахил до поганих учинків; надавав важливого значення середовищу, в якому перебуває дитина, прийомам і методам впливу на неї, особі вчителя. «Буквар Южнорусский» Т. Шевченка. Твори Т. Шевченка в дитячому читанні: теми дитинства («І досі сниться: під горою...»), «На Великдень на соломі...», «Мені тринадцятий минало...»), мотив матері й дитини («На панщині пшеницю жала...»), пейзажна лірика («Тече вода з-під явора», «По діброві вітер виє», «Садок вишневий коло хати», «Ой діброво, темний гаю...»). Використання засобів народної поетики.

Література II пол. XIX ст. – зрізу століть. Шляхи розвитку літератури: провідний напрямок – реалізм, модернізм; Україна розділена між країнами, що визначало її літературний розвиток; Східна Україна під Російською імперією – активізація громадсько-політичного; виникнення «громад» – культурно-просвітницьких організацій, які своїм основним завданням вважали піднесення української освіти та культури, серед них – Кирило-Мефодіївське товариство; перші книжки для початкового читання новою українською літературною мовою (букварі для недільних шкіл – «Буквар Южнорусский» (1861) Т. Шевченка, «Граматика» (1857) П. Куліша, «Українська азбука» (1861) М. Гатцука); вихід збірника «Записки о Южной Руси» П. Куліша; цензурні перешкоди та відсутність видавництва; розгром Кирило-Мефодіївського товариства; хвиля репресій – Валуєвський циркуляр 1863 р. про заборону друкування літератури українською мовою, Положення про початкові народні училища (1864, 1874) про заборону викладання українською мовою, Наказ про закриття українських недільних шкіл (1862); Емський акт (1876) про заборону ввозити з-за кордону книги українською мовою, друкувати оригінальні твори, переклади;

спеціальним циркуляром 1885 р. припинялося видання дитячої книжки; Західна Україна (Галичина під Австро-Угорщиною) – доба українського Відродження; поживлення роботи над українськими підручниками (О. Барвінський, О. Партицький, В. Шухевич; В. Шашкевич, О. Левицький, К. Личаківський); діяльність «Руської трійці».

Серед особливостей розвитку дитячої літератури цієї доби: твори про дітей, ніж для дітей; створення букварів та читанок для дітей; джерело творів – фольклор; занурення в психологію дитини; морально-релігійна тематика; гумористичні жанри; періодика для дітей («Ластівка», «Золота книжечка для дітей», «Вінок для чемних дітей», «Бібліотека для молоді», «Чернігівський листок», «Дзвінок», «Молода Україна»); перекладацька діяльність (Б. Грінченко – казки Г.-К. Андерсена, Д.Дефо «Робінзон Крузо»); теоретично-критичне осмислення дитячої літератури (І.Франко); педагогічна діяльність письменників (Б.Грінченко та ін.); збагачення темами (життя сироти, наймитів, навчання в школі, взаємини вчителя та учнів, морально-етичні, релігійні, історичні теми), жанрами (повість, оповідання, казка, вірші, загадки, акровірші, художній нарис, безкінечники, науково-популярна література, поезія) та новими постатями.

Марко Вовчок (1834–1907). Визначне місце Марка Вовчка як першої української письменниці, яка свідомо взялась за творення дитячої літератури. Казки і повісті для дітей («Невільниця», «Кармелюк», «Ведмідь», «Злодюжка», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя» та ін.). Показ важкої долі жінки й дитинства за часів кріпацтва в «Народних оповіданнях» (загальний огляд). Марко Вовчок – перекладач творів зарубіжних письменників для дітей.

Леонід Глібов (1827–1893) – талановитий дитячий письменник-педагог. Різноманітність жанрів: байки для дітей, віршовані казки, загадки й відгадки, ліричні поезії, пісні, акровірш. Майстерність, дотепність загадок і відгадок Л. Глібова. Фольклорна основа, сюжетність, образ добродушного й веселого діда – ліричного героя загадок. Акрровірші Л. Глібова, їхня жанрова, композиційна та мовностилістична особливість. Байки Глібова в дитячому читанні («Вовк та Ягня», «Щука», «Коник-стрибунець», «Лисиця-жалібниця»). Їхня сюжетна подібність до байок І. Крилова «Волк и Ягненок», «Щука», «Стрекоза и Муравей» та ін. Виховне і пізнавальне значення творів Л. Глібова для дітей.

Увага Ю. Федьковича до народної освіти. Видання «Співанки для господарських діточок», укладання «Букваря», календарю. Педагогічна мета творів для дітей: казки («Золота кісочка»,

«Бідолашко»), жарти («По щирості»), сміховинки («Милосердний хлопчик»), байки («Горда качечка»), вірші («Сестра», «До школи», «Учіться»).

С. Руданський – автор нового поетичного жанру – віршованої гуморески-співомовки. Популярність серед юних читачів таких творів як «Над колискою», «Наука», «Жалібний дяк», «Добре торгувались», «Баба в церкві», «Старий вовк» тощо.

Жанрово-тематичне різноманіття літератури для дітей. Твори І. Нечуя-Левицького та П. Мирного для дитячого читання (казки І. Нечуя-Левицького «Вдячний лев», «Мавпа-злюдюжка», гумористичні оповідання «Вітрогон», «Невинна», «Попались»; дитячі оповідання Панаса Мирного «Казка про Правду і Кривду», «Морозенко»).

Олена Пчілка, І. Франко, М. Коцюбинський, Леся Українка як зачинателі нової української літератури для дітей. Олена Пчілка (1849 – 1930). Роль і місце Олени Пчілки в українському літературному процесі. Твори письменниці для дітей і про дітей. Взаємини Олени Пчілки і Лесі Українки.

Леся Українка (1871–1913). Роль поетеси в розвитку української дитячої літератури. Ліричні поезії Лесі Українки для дітей молодшого віку («На зеленому Горбочку», «Вишеньки», «Літо красне минуло», «Мамо, іде вже зима» тощо). Прозові казки Лесі Українки «Біда навчить» і «Метелик».

Б. Грінченко (1863–1910). Життєвий і творчий подвиг Б. Грінченка. Світ дитини в малій прозі письменника. Гуморески.

І. Я. Франко (1856–1916). І. Я. Франко – видатний теоретик і критик дитячої літератури, автор художніх творів для дітей. Ідейно-тематичне і жанрове багатство творів письменника для дітей. Літературно-естетичні та педагогічні погляди І. Франка. Казки І. Франка для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Збірка казок «Коли ще звірі говорили». Автобіографічні оповідання «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», їхні жанрові та мовностилістичні особливості. Оповідання про життя школи «Грицева шкільна наука», «Красне писання», «Олівець». І. Франко як перекладач творів для дітей.

М. М. Коцюбинський (1864 –1913). Правдиве змалювання умов життя дітей в оповіданні «Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник» М. Коцюбинського. Виховне значення, художня своєрідність казок для дітей М. Коцюбинського («Дві кізочки», «Казка про двох цапків»). Звернення до жанру наукового художньо-пізнавального нариса для дітей (казка «Нюрнберзьке яйце» про винахідника

першого годинника Петра Гельє). Освітнє і виховнє значення творчості М. Коцюбинського для дітей.

Картини рідної природи у різні пори року. Поетичні твори Я.Щоголева (1823 –1898) «Зимовий ранок», «Осінь», «Літній ранок», І.Манжури (1851 –1893) «Перший сніг», П.Грабовського (1864 –1902) «Зійшли сніги, шумить вода» («Веснянка»), В.Самійленка (1864 –1925) «Веселиться земля, зеленіють поля...» («З весняних пісень»), «Вечірня пісня», М.Вороного (1871 –1938) «Сніжинки»: образи природи і настрої ліричного героя.

Тема 3. Українська дитяча література ХХ ст. – ХХІ ст.

Загальні тенденції розвитку української дитячої літератури ХХ ст. – поч. ХІХ ст. Основні етапи: поч. століття (10–20-ті рр.), пов'язаний з новим баченням дитячої літератури самими письменниками; 30–50-і рр., характеризуються наступом тоталітаризму, запровадження методу соціалістичного реалізму; 60–90-і рр., пов'язані з «хрущовською відлигою»; кін. 90-х – поч. ХХІ ст., сучасний період розвитку літератури для дітей. Літературні напрями (реалізм, модернізм, соцреалізм). Двоколіїність розвитку літератури (еміграційна і материкова).

Загальна характеристика української дитячої літератури І пол. ХХ ст.

С. Васильченко – класик дитячої літератури, один із видатних творців української літератури. Зв'язок творчості письменника з його педагогічною діяльністю. Тематика та проблемно-духовне наповнення оповідань С. Васильченка «Дощ», «Свекор», «Сирітське сонце». Біографічна повість «В бур'янах» про дитинство Т. Шевченка.

Дитячі долі в оповіданнях «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник», «Бабусин подарунок», збірки «Намисто» В. Винниченка.

Творчі доробки для дітей М. Підгірянки, Б. Лепкого, Богдана-Ігоря Антонича.

Жанрове різноманіття літератури для дітей О. Олеся: дитячі поезії, казки, п'єси-казки, дитячі поеми.

Розширення кола дитячого читання завдяки творам П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри. Поезії П. Тичини «А я у гай ходила», «Хор лісових дзвіночків», «Гаї шумлять», казки «Дударик», «Івасик-Телесик». Поезії М. Рильського в дитячому читанні. Цикл поезій про щасливе дитинство і природу («Веснянка», «Травнева пісня», «Річка», «Школярці», «Пісня про ялинку», «Білі мухи»). Вірші для дітей В. Сосюри. Книжки «Травнева пісенька», «Весняний цвіт», «Моя онученька» тощо. Елементи народнопоетичної творчості, мотиви

радості і бадьорості в поезії А. Малишка («Дощ», «Перепілка», «Колискова», «Рідна мати моя»).

Художньо-пізнавальні, природничі оповідання О.Іваненко, М.Трублаїні, О.Копиленка, О.Донченка. У природничій літературі за допомогою художнього образу викладається науковий чи перевірений факт про явища природи, що покликано виховувати інтерес до активного її вивчення, уважного спостереження, бережливого ставлення.

Літературні казки, віршовані оповідання, поезії (Н.Забіла, В.Бичко, О.Іваненко, П.Воронько, М.Познанська та ін.).

Характеристика літератури для дітей і юнацтва II пол. XX ст. Жанрове і тематичне різноманіття творів II пол. XX ст.: літературні казки, загадки, скоромовки, байки, поезії (сюжетні вірші, пейзажні, гумористичні, фантастичні), прозові твори (оповідання, повісті), науково-художня література, п'єси.

Змістовне і художнє багатство творів поетів 60-ників для юних читачів: І. Драч, В. Симоненко, Д. Павличко, Л. Костенко, М. Вінграновський.

Оповідання, повісті для дітей про красу і звичаї рідного краю (Є.Гуцало, М.Стельмах, Гр.Тютюнник, В.Близнаць, Ю.Збанацький, А.Давидов, В.Скуратівський, Ю.Ярмиш). Світ дитячих мрій у творах М.Стельмаха для дітей. Художні особливості й тематика творів письменника.

Морально-етичні оповідання В.Сухомлинського, А.Дімарова, А.М'ястківського та ін. Тематична різноманітність творів В.Сухомлинського для дітей. Огляд творів, що вивчаються в початкових класах.

Віршовані поезії, сюжетний вірш, пейзажна лірика (А.Костецький, П.Воронько, М.Познанська, Т.Коломоєць, М.Сінгаївський, О.Сенатович, С.Жупанин, А.Качан, Д.Білоус).

Засоби гумору в жанрах – усмішки, байки, гуморески, віршовані поезії, повісті (Остап Вишня, П.Глазовий, Г.Бойко, Т.Коломоєць, В.Нестайко, А.Григорук).

Жанрове різноманіття творів сучасної літератури для дітей і юнацтва: казки, казки-повісті, казкове фентезі (О.Дерманський, Л.Воронина, В.Рутківський, І.Андрусак, В.і Я. Бердт, З.Мензатюк, Н.Воскресенська); дитячі повісті (Я.Стельмах, Л.Мовчун, М.Павленко, І.Андрусак, Г.Малик); історичні жанри (В.Рутківський, З.Мензатюк, Є.Білоус); оповідання (Г.Кирпа, Г.Малик); художньо-пізнавальні твори (Ю.Ярмиш, Д.Чередниченко, Ю.Старостенко та ін.); біографічні твори (О.Дерманський, І.Роздобутько, Л.Дереш, Л.Денисенко, О.Ільченко);

гумористичні твори різних жанрів (В.Нестайко, І.Січовик); фантастичні твори (М.Чумарна, А.Дімаров, Г.Пагутяк, М.і С.Дяченки); дитячі детективи (Л.Воронина, О.Ільченко); поезії (І.Малкович, А.Качан, Г.Малик, Л.Мовчун, І.Андрусак та ін.); п'єса-казка (Н.Шейко-Медведева, Леся Мовчун).

Дитяча література української діаспори. Поняття еміграційна, діаспорна література як творчість письменників, які виїхали з політичних, економічних причин на чужину на постійне або тривале проживання. Періодизація української діаспорної літератури ХХ ст. (чотири хвилі): I хв. – заробітчанська, трудова (на межі ХІХ ст. – ХХ ст.; II хв. – спричинена поразками в національно-визвольних змаганнях 1917–1920-х рр.; III хв. – кінець Другої світової війни – політична еміграція; IV хв. – з 1949 –1951 рр. переселення до англійських країн. Культурні осередки, що долучалися до творення дитячої літератури через видавничу і пресову діяльність: навчальні заклади, наукові товариства, молодіжні угруповання, жіночі організації, літературні об'єднання («Слово», Об'єднання «Українські працівники літератури для дітей і молоді ім. Л.Глібова»). Періодика («Веселка», «Соняшник», «Наше життя» тощо). Провідні теми літератури для дітей української діаспори: історичні, патріотичні, релігійні. Жанри: казки, повісті, оповідання, поезії, драматургія, поеми. Постаті: Р.Завадович, І.Багряний, Л.Полтава, В.Винниченко, К.Перелісна, І.Савицька, О.Олесь, В.Радзикович, Л.Храплива-Щур, О.Кобець, О.Лятуринська та ін.

Список літератури:

Білецький Д. *Українська дитяча література: [навчальний посібник для педагогічних інститутів та педучилищ]* / Білецький Д. М., Ступак Ю. П. – К. : Радянська школа, 1963. – 235 с.

Білоус П. В. *Історія української літератури XI – XVIII ст. : [навч. посібник]* / П. В. Білоус. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 424 с.

Богданець-Білокаленко Н. І. *Українська дитяча література. Маловідомі твори українських письменників II половини ХІХ ст. – I половини ХХ ст. : [Навчальний посібник]*. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 280 с.

Гошовський Б. *Українська дитяча література: спроба огляду і проблематика* / Богдан Гошовський. – Торонто: ОПДЛ ім. Л. Глібова, 1966. – 116 с.

Дитяча література. Твори українських письменників II половини ХХ – початку ХХІ століть : [навчальний посібник] / Упор.

Н. І. Богданець-Білокаленко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 480 с.

Зарубіжні українці / С. Ю. Лазебник (кер.авт.кол.), Л. О. Леценко, Ю. І. Макар та ін. – К.: Видавництво «Україна», 1991. – 252 с.

«І в мене був свій рідний край...»: хрестоматія української діаспорної літератури для дітей та юнацтва / [упорядкув. М. В. Варданян]. – Кривий Ріг : Видавництво «Діонат», 2018. – 504 с. + іл.

Історія української літератури XIX ст. : у 2 кн. : [підручник] / За ред. М. Г. Жулинського. – К. : Либідь, 2005.

Історія української літератури XX століття : У 2 кн. : [підручник] / За ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998.

Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва : підручник / Т. Б. Качак. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – 352 с.

Кіліченко Л. Українська дитяча література : [навчальний посібник для педагогічних інститутів спеціальності «Педагогіка і методика початкового навчання»] / Л. М. Кіліченко, П. Я. Леценко, І. М. Проценко. – К. : Вища школа, 1979. – 334 с.

Киличенко Л. Українська дитяча література : [навчальний посібник] / Л. Киличенко. – К. : Вища школа, 1988. – 264 с.

Кодлюк Я. Розповіді про письменників : [Посібник для вчителя початкових класів] / Кодлюк Я. П., Одинцова Г. С. – Тернопіль : Підручники і посібники, 1997. – 128 с.

Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / Ав.-укладач Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007.

Сучасна література для дітей: огляд. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5828>

Українська дитяча література для дітей : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / упоряд. : А.І.Мовчун, З.Варавкіна. – К. : Арії, 2011. – 680 с.

Українська дитяча література : [Хрестоматія : У 2 ч.] / Упоряд., вступ. ст. та біогр. нариси І. А. Луценко, А. М. Подолінний, Б. Й. Чайковський. – К. : Вища школа, 1992.

Українська дитяча література : [Хрестоматія] / Вступна ст. та упорядкув. Л. П. Козачок. – К. : Вища шк., 2006. – 519 с.

Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості / Упорядк. В. А. Просалової. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.